

ותצא דינה: קריאה בסיפור המקראי ועיון בזיקותיו מאת חיים חיון. ירושלים: הוצאת מאגנס. 2011. 166 עמודים

יסכה זימרון
אוניברסיטת בר אילן

סקירה

הספר עוסק בסיפור דינה בבראשית לד ובוחן את הקשרים של סיפור זה עם טקסטים מקראיים שקדמו לו ועם אלה שבאו בעקבותיו.¹ עיסוק בזיקה שבין המקראות מאפשר חשיפה של הדרך שבה הסיפור השתמש באבני הבניין של טקסטים שקדמו לו ושל הדרך שבה התפרש סיפור זה במסגרות טקסטואליות אחרות. בתוך כך הוא אף מאפשר חשיפה של תפיסות העולם של המתחברים השונים ופותח צוהר אל פולמוסים עקרוניים המתקיימים בינות לדפיו של המקרא כולו.

הספר פורש יריעה רחבה ומגוונת מבחינה טקסטואלית, המגיעה עד לספרות הבתר מקראית. בנוסף, הוא פורש קשת יפה של מחקרים עדכניים כמו קדומים המשקפים את השליטה של המחבר במחקר הרלוונטי. זאת אף כי ניכר שהספר, שיסודו בעבודת הדוקטור של חיון, הותאם לפורמט החדש שלו בין השאר על ידי השמטה של ביבליוגרפיה העשויה להעמיס על הקורא.

שעריו של הספר חושפים בפני הקורא זיקות שונות ויישומים ספרותיים מגוונים של מסורת אונס דינה. תפוצתן של מסורות אחרות במקרא ידוע: מסורת יציאת מצרים לדוגמא אינה מתוארת רק כחלק מרצף התפתחותו של עם ישראל בספר שמות, אלא עולה גם בינות לסיפורים, לחוקים, לנבואה ולשירה במקרא. שיבוצה משרת תקוות לעתיד, עיצוב ההווה ושימור מסורת העבר בדרכים מגוונות.² באופן דומה, מסורת סדום ועמורה יוצאת מגבולותיהם של פרקים יח-יט בבראשית ומשובצת בפואטיקה ובפרוזה שבמקרא, כהדגמה של עוצמת העונש או של עוצמת החטא ומאפייניו. היא עולה מאזכורים ברורים של שמות הערים, בצד אזכורים רמוזים של השורש הפייכ או תיאורי ההשמדה האופייניים האחרים לאירוע.³ אם נדמה היה שסיפור דינה, שאינו נזכר במפורש עוד במקרא, נשאר תחום בתוך גבולותיו של בראשית לד, הרי שהספר חושף בפני הקורא את שיבוצו הסמוי במגוון מקראות בתוך ומחוץ למקרא. בנוסף מבהיר חיון בספרו שהנושאים העומדים במרכזו של הסיפור אינם נושאים הנוגעים לסיפור זה בלבד, אלא הם נושאי רוחב במקרא הנידונים שוב ושוב מנקודות מבט שונות, ומולידים תובנות אידיאולוגיות מגוונות.

אפתח בהצגה תמציתית של שתי דוגמאות מאירות עיניים המנותחות בהרחבה על ידי חיון בספר. דוגמאות אלה יהוו בסיס טוב להצגת שיטתו של חיון וההשלכות של הזיקות

1. באחרונה פרסם חיון מאמר נוסף המציג זיקות פנימיות בין טקסטים מקראיים: חיון, חיים. תש"ף. בין מקרא למדרש: סיפור אברם ושרי במצרים (בראשית יב 10–20) וסיפור הולדת משה (שמות ב 1–10). שנתון לחקר המקרא והמזרח הקדום כו. 41–56.

2. לדוגמא, ראו הדיון אצל: Loewenstamm, Samuel E. 1992. *The Evolution of the Exodus Tradition* (trans. B.J.). Jerusalem: Magnes; Russell, Stephen C. 2009. *Images of Egypt in Early Biblical Literature: Cisjordan-Israelite, Transjordan-Israelite, and Judahite Portrayals*. Berlin-Boston: Walter de Gruyter; Hendel, Ronald. 2014. The Exodus and the Poetic of Memory in: M.L. Chaney et al (eds.): *Reading a Tendentious Bible: Essays in Honor of Robert B. Coote*. Sheffield Phoenix Press. 87–97.

3. לדוגמא: Fields, Weston W. 1997. *Sodom and Gomorrah: History and Motif in Biblical Narrative*. Sheffield Academic Press

שעליהן הוא מצביע במהלך ספרו: בעמודים 82–85 מוצג דיון בזיקה שבין סיפור דינה לבין הקשר הכפול של ישראל עם מדין במדבר כה 1–18, לא 1–12. הדיון מתבסס על זיקות לשוניות ועלילתיות בין סיפור דינה לבין במדבר לא, שכבר הוצגו בעבר במחקר. לדוגמא, הנקמה המתרחבת לביזה, ההופעה של הצירוף הר"ג + כל זכר (בראשית לד 25; במדבר לא 7, 17), או תיאור הביזה המורחב הנוקט בלשון קרובה, אשר בחלקה אף ייחודית: "אֶת צֹאנֵם וְאֶת בְּקָרֵם וְאֶת חֲמֹרֵיהֶם וְאֶת אֲשֶׁר בְּעִיר וְאֶת אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקְחוּ. וְאֶת כָּל חֵילֶם וְאֶת כָּל טַפָּם וְאֶת נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבִיזוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בְּבֵית" // "וַיָּשָׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת נְשֵׁי מְדִיָן וְאֶת טַפָּם וְאֶת כָּל בְּהֵמָתָם וְאֶת כָּל מְקַנְהֵם וְאֶת כָּל חֵילֶם בְּזָזוּ" (בראשית לד 28–29; במ' לא 8). הרחבה של הטווח הטקסטואלי של הדיון הנעשית בידי חיון, ואבחנה בזיקות נוספות, כוללות את הצגת ההשלכה הפרשנית של עצם האבחנה בזיקה. בתוך כך חיון קובע קשר משולש בין שני הסיפורים במדבר והסיפור בבראשית: הרקע לנקמה במדבר לא הוא חטא בעל פעור המוצג במדבר כה, ושניהם שואבים מקווי העלילה והלשון של בראשית לד. בדוגמא זאת היחס הכרונולוגי בין הסיפורים מובהק ומקובל במחקר, כשהסיפור בבראשית נתפס כקדום לשני הסיפורים שבמדבר. הסיפורים במדבר לא רק שואבים לשון ותוכן מהסיפור בבראשית אלא אף משקפים את עמדתם השיפוטית ביחס לנעשה בסיפור הקדום. העמדה השיפוטית נוגעת הן למעשה האונס, הן לנקמה והן לחלק שנוטלים שמעון ולוי בסיפור המעשה.

ברי כי אין בשמ"א יא התייחסות ישירה למכלול סיפור דינה, בשל העובדה שנושא הסיפור והדמויות המרכזיות שונים בצורה מהותית. דווקא משום כך הבחינה המשווה בעמודים 101–105 בספר, המבוססת היטב על שיבוצם של ביטויים לשוניים ייחודיים ועל קווי עלילה דומים, מפתיעה ושופכת אור ייחודי על שני הסיפורים, על היחסים ביניהם ועל התרומה הפרשנית של יחסים אלה. לדוגמא אזכיר את הזיקה הלשונית בין דברי האחים לבין דברי נחש העמוני: "וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לְתֵת אֶת אֲחֵינוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר לוֹ עֲרָלָה כִּי חֲרָפָה הוּא לָנוּ. אַךְ בְּזֹאת נֵאֱוֹת לָכֶם אִם תִּהְיוּ כְּמִנוּ לְהַמְלִיךְ לָכֶם כָּל זָכָר" // "וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם נַחֵשׁ הָעֲמוּנִי בְּזֹאת אֲכַרְתְּ לָכֶם בְּנִקְוֹר לָכֶם כָּל עֵין יָמִין וְשִׁמְתִּיהָ חֲרָפָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל" (בראשית לד 14–15; שמ"א יא 2), או ההגעה הכפולה מהשדה, השמיעה והחרון הכרוך בכך אצל אחי דינה מזה (לד 7) ואצל שאול מזה (יא 5–6). הזיקה בין שני הסיפורים, אשר מלמדת לא רק על דמיון אלא גם על הבדלים מהותיים בין הסיפורים ובפרט בנוגע להתנהגות הדמויות בתוכם, אף מביאה את חיון לדון ביחס הספרותי והכרונולוגי בין שמ"א יא ושופטים יט-כא. השוואה נוספת נערכת בין בראשית לד ובין סיפור הקרב במכמש בשמ"א יג-יד (105–107). במקרה זה, ההשוואה לא נשענת על דמיון עלילתי מובהק, הגם שקווי דמיון כלליים משורטטים בפרק, אלא דווקא על מיעוט לשונות ייחודיות החוזרות בשני הסיפורים. לטענת חיון יש קשר בין הזיקה של סיפור התבססות המלוכה של שאול בשמ"א יא לסיפור דינה, לבין הזיקה של סיפור נפילתו של שאול בשמ"א יג-יד לסיפור דינה. הזיקה הכפולה מהדקת את הקשר הפנימי בין שני הסיפורים על שאול ומציגה ראשית ואחרית, עלייה ונפילה המשקפים מתח סביב ההערכה כלפי מלוכת שאול. בנוסף ההשוואה מלמדת על ההרכב של סיפור דינה שהיה נתון בפני מחברי פרקים אלה בספר שמואל.

הנחות היסוד של הספר

כפי שמצהיר חיון במבוא לספר, ותצא דינה עוסק ב'פרשנות פנים-מקראית' ובגלגולים מאוחרים של המסורת הסיפורית אודות דינה. מספר הנחות עקרוניות, אשר בחלקן מוצגות במפורש במבוא התמציתי לספר ובחלקן מובלעות בתוך הניתוחים שמציג חיון,

עומדות ביסוד הספר. הצגתן להלן תסייע בהבנה של המתודולוגיה שבה נקט חיון וכן בשיפוט של הנאמנות של הספר ותובנותיו למתודולוגיה המוצהרת שלו. המחבר מניח שמסורות מקראיות שונות היו ידועות לכותבים, ואין הוא מציין במפורש אם עברו בעל פה או בכתב. כלומר, המקראות לא נכתבו בחלל ריק אלא הם מתבססים על מה שקדם להם מבחינת תכנים, צירופי לשון ואידיאולוגיה. עם זאת, הספר מניח שמודעות למסורות קודמות לא מתבטאת תמיד באזכור מפורש, אלא לעתים דווקא זיקות סמויות מהוות התייחסות מכוונת למסורת קדומה. חשיפה של מערך הזיקות של טקסט עם טקסטים אחרים ומסורות שבעל פה שקדמו לו היא שמאפשרת הבנה טובה של הטקסט. בלעדיה, הבנת הטקסט תהיה חסרה. יתרה מזאת, הספר מניח שהדרך שבה משולב החומר הקדום בתוך הטקסט המאוחר משקפת את היחס של המחבר המאוחר אל מה שקדם לו (הנחה הדורשת עוגן כרונולוגי ברור של כל אחד מן הטקסטים ושל היחסים ביניהם). מכיוון שכך, ניתן לחלץ מהזיקות תובנות אידיאולוגיות ופרשניות, הנוגעות למחברים ולפולמוסים שהם מייצגים, ואין מדובר בשעשוע ספרותי בלבד. מתוך הנחות אלה ברי כי חיון סבור שהזיקות שבהן הוא עוסק הן זיקות מכוונות המיוחסות למחבר, אחרת אין בהצבעה על הזיקות משום חשיפה של פרשנות המחבר אלא דווקא פרשנות של הקורא (הוא חוזר ומציג את המחבר כמי שאחראי לזיקות בהזדמנויות שונות, דוגמת הניסוח בעמוד 106: "מחברו של סיפור קרב מכמש הכיר היטב את סיפור שאול ונחש, היה מודע לזיקה בין סיפור זה לסיפור דינה, וביקש בכוונת מכוון לקעקע את גבורתו של שאול על ידי אותו סיפור בבראשית שכוון מלכתחילה את גבורתו"). משום כך, הוא עושה מאמץ לחשוף את הזיקות בצורה עדינה, נאמנה ומבוססת. מבחינתו, כמות הקשרים - ברמה הלשונית והעלילתית - ואיכותם, יעידו על כוונת המחבר ויסייעו בהפרדה בין קשרים אפשריים שנוצרים אצל הקורא לבין קשרים שהם חלק אימננטי מן היצירה הטקסטואלית. בהצבה של בחנים אלה נבדל חיון מחוקרים אחרים אשר נקטו בבחנים מחמירים יותר כשביקשו להפריד בין כוונת המחבר וזיקות אפשריות המיוחסות לקוראים.⁴ אף ההכרזה על עיסוק בטקסט בשיטת הקריאה הצמודה ובשילוב עם הביקורת הנמוכה והגבוהה של הטקסט המקראי, מלמדים על ניסיונו של חיון להגיע לקריאה המדויקת ביותר של הטקסט שתאפשר לו להימנע מפרשנות יתר ומפרשנות שגויה של כוונות המחבר. בצד זאת היא מלמדת על הנכונות שלו להיעתר למילותיו ומרקמו של הטקסט עצמו.

מבנה הספר

הספר מכיל שישה פרקים, שאליהם מצטרפים ראשית דבר, מבוא ואחרית דבר. הפרק הראשון מציג דיון בסיפור דינה בבראשית לד ובהגדרת מרכיבי הסיפור ונוסחו. ההצגה של רובדי הטקסט מהווה בסיס לדיון בטקסטים שעמדו ביסוד הסיפור בעיצובו הנוכחי. לאחר מכן הוא עובר לדון ביחסים שבין בראשית לד למחזור סיפורי יעקב שבו משולב הסיפור. הפרק הבא בספר עוסק ביחסים שבין בראשית לד ובין סיפורים שונים מרחבי התורה. הפרק השלישי מציג זיקה בין בראשית לד וסיפורים ביהושע ושופטים. לאחר מכן נידונה הזיקה בין הסיפור בבראשית לסיפורים בספר שמואל, ולבסוף מוצגת ההתייחסות הגלויה לסיפור דינה בספרות הבתר מקראית.

4. לדוגמה: Noble, Paul R. 2002. Esau, Tamar, and Joseph: Criteria for Identifying Inner Biblical Allusion. *VT* 52. 219–252; Berman, Joshua. 2004. *Narrative Analogy in the Hebrew Bible: Battle Stories and their Equivalent Non-Battle Narratives*. Leiden: Brill. 31–54.

מבנה זה של הספר מעלה את ההשערה שהציר המנחה שלו הוא 'מעגלי הפרשנות' של סיפור דינה, מונח שטבע זקוביץ.⁵ ניתוח מסוג זה בדרך כלל, יתבסס על ההנחה ולפיה הרחבת הפרספקטיבה הטקסטואלית שממנה נבחנת יחידת טקסט מספקת נתונים נוספים לפרשנות הטקסט. נתונים מצטברים אלה עשויים לשפוך אור פרשני שונה ומגוון על היחידה. החלפת הפרספקטיבה עשויה לספק פרשנות שונה לנתונים זהים ביחידה, לצרף נתון שהיה חסר לקורא הדין ביחידה הטקסטואלית בבדידותה או להציג תפיסת עולם חדשה שמשנה את הניתוח האידיאולוגי של היחידה העומדת במרכז הדיון. דוגמא יפה לתופעה זאת אכן עולה מהניתוח של סיפור דינה לאור הפסוקים המקדימים לו, בחתימת פרק לג (עמודים 57–58): בפסוקים 18–20 מתוארים הגעתו המקדימה של יעקב לשכם והקשרים הראשוניים שלו עם המשפחה של חמור ושכם. העובדה שיש קשרים מקדימים, מאירה באור אחר את קשריה של דינה עם שכם. אולם יתרה מזאת, היא מאירה את היחסים בין יעקב וחמור באור אחר. לאור קשרים אלה ניתן לדוגמא להבין בצורה טובה יותר את התגובה המפתיעה של יעקב לנוכח הפגיעה בדינה (לד 5). כך ניתן גם להבין את הטענה של שכם וחמור בפסוק 21: "הַאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלָמִים הֵם אֲתָנּוּ", או את מובנה של ההצעה המפליגה של חמור בפסוקים 8–10. שאלות שונות לא פתורות במסגרת הסיפור התחום, עשויות לקבל מענה לאור הרחבת הפרספקטיבה אל ההקשר שבתוכו נתון הסיפור.

אולם הקורא יופתע לגלות שבתוך הפרקים המוגדרים על פי מעגלי ההקשר המתרחבים (סיפורי יעקב, סיפורי התורה, יהושע ושופטים, שמואל וספרות בתר מקראית), מוצגים גם מקראות החורגים ממסגרות הפרק המוצהרות. כך לדוגמא, ספר היובלים מוזכר לא רק בפרק העוסק בספרות הבתר מקראית (עמודים 123–128), אלא גם בעמוד 53 במסגרת הדיון בתיאור לידת דינה בבראשית ל 21. בדומה, הקישור שעושה בעל צוואת לוי בין שרה, רבקה ודינה לא מוזכר רק בעמוד 121 במסגרת הדיון בספר מאוחר זה, אלא גם בעמוד 78 שבו מוצג הדמיון הבסיסי בין סיפורי האישה אחות ובכללם סיפור דינה. בדומה, במסגרת הפרק שעוסק בזיקה בין סיפור דינה וסיפורי יעקב, מופיע בעמודים 59–61 דיון מורחב בגישה האנטי-מלחמתית המיוצגת ביהושע כד 12 ובשמות כג 28 הקשורים דווקא אל התפיסה העולה מבראשית מח 22. חוסר ההתאמה בין כותרות הפרקים לתוכניהם יש בו חיסרון, בשל ערעור ההפרדה בין מעגלי הפרשנות. עם זאת, יתרונו ביצירת ניתוח קוהרנטי ומתפתח בין פרקיו של הספר. התפתחות זאת אף מייצגת את ההתפתחות המעשית של המסורות בין מעגלי הפרשנות השונים.

תופעות ספרותיות נוספות

נוסף על מעגלי הפרשנות, פרקי הספר מציגים מגוון עשיר של תופעות נוספות, שבמידת מה מרכזיותן בספר נרמזת מחוסר ההתאמה שהצגתי לעיל. אפרט את חלקן להלן: הראשונה שבהן היא 'אילוזה', כלומר ציטוט ישיר מטקסט קודם שמטרתו לקשור בין הטקסט המוקדם והמאוחר ולמשוך את מובנו של המוקדם אל תוך המאוחר ובכך להעשיר אותו. אין האבחנה באילוזה קובעת את טיב הקשר בין הטקסטים, שיכול להיות מגוון ובעל מטרות פרשניות ושיפוטיות שונות, אלא את עצם הקשר המכוון והמעשיר ביניהם. דוגמא מעניינת לכך מוצגת בעמוד 63: הצירוף "בְּנֹת הָאֶרֶץ" מופיע בבראשית כז 46 במסגרת בקשתה של רבקה לשלח את יעקב מביתו כדי שימצא אישה שלא מבנות

5. לדוגמא: זקוביץ, יאיר. 1992. מבוא לפרשנות פנים-מקראית. אבן יהודה: רכס. 57–71; זקוביץ, יאיר. תשנ"ו. 'הגם דוד בנביאים?': שמי"א כא יא-טז במעגלי פרשנות פנים מקראית. שנתון למקרא ולחקר המזרח הקדום יא. (114–130). ראו בדומה: פריש, עמוס. תשנ"ד. מעגלי-הקשר לעומת נקודת ביקורת: תרומת מעגלי-ההקשר לחשיפת עמדת המספר המקראי כלפי ביקורת מפי דמות. דפים למחקר בספרות 9. 175–194.

המקום. הופעתו בפתח בראשית לד, "וַתֵּצֵא דִינָה בַת לָאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לְרֵאוֹת בְּבֹנוֹת הָאָרֶץ", קושרת בין שני הסיפורים. לאור ההנחה שהפסוקים בבראשית לד קדמו לאלה שבבראשית כז, הרי שההופעה החוזרת של הצירוף מציגה את סיפור דינה כתקדים לסיפור יעקב ומעגנת את דרישת רבקה בהשלכה השלילית של ההתערות המקדימה של ישראל בסביבותיהם. הספר אף מדגים 'אנאלוגיה דינמית', שהאבחנה בה מתבססת מחד על קשרים מובהקים בין טקסטים, כגון אלה שהודגמו לעיל, ומאידך על הדינמיות של קשרים אלה.⁶ כך לדוגמא, בעמודים 94–95 מוצגת הזיקה אל סיפור שמשון והאישה התמנית בשופטים יד. שמשון מוצג כדמות מקבילה לדינה, שכן שניהם משתייכים אל קבוצת המיעוט ונפגשים עם בני העם האחר יושב הארץ תוך אזכור השורש רא"י. אולם שמשון הוא גם בן דמותו של שכס בבקשו לשאת את התמנית ובהיותו מושא המרמה של הסיפור. בסופו של דבר הוא אף מוצג במקביל לבני יעקב, בכל הנוגע לפעולת הגמול האלימה. הדינמיות מאירה פנים שונות בדמותו של שמשון ומציגה באמצעות כך את התנגדות המחבר לנישואי תערובת. בצד זאת מודגמים במהלך פרקי הספר מספר 'סיפורי בבואה', המציגים זיקה בין שני סיפורים שנועדה להציג סיפור אחד כמְרָאָה שיפוטית של השני.⁷ כך לדוגמא בעמודים 101–105 מוצג היחס שבין סיפור דינה למלחמת אנשי יבש גלעד בעמון בשמ"א יא, שאותו הצגתי לעיל. נקודות הדמיון הלשוניות והעלילתיות מהוות תשתית לאבחנה בהבדלים בין הסיפורים. ההצגה ההופכית של הסיפורים מהווה כלי שיפוטי לדמויות בשני הסיפורים, והיא מציגה את האור החיובי שבו נבחנים שאל ואנשי יבש גלעד בהשוואה לבני יעקב בבראשית לד. במקומות שונים בספר מוצג 'פולמוס' שסיפור דינה והסיפורים הקשורים בו מקיימים באמצעות הזיקות ביניהם. המרכזי שבהם נוגע לנישואי התערובת, והוא מגיע עד לספרות הבתר מקראית.⁸ בצידו מזהה חיון גם דיונים עקרוניים נרחבים בין הטקסטים בנוגע להערכת מעשה שמעון ולוי, שיפוט התנהגותו של יעקב, הגדרת מקומו של האל בסיפור ועוד.

כתובים מסוימים הנידונים בספר לא מדגימים זיקה ספרותית ישירה אל סיפור דינה, גלויה או סמויה, אלא מהווים בעיני חיון השלמה למידע הנעדר מסיפור דינה. כתובים אלה מאפשרים את הבנת הסיפור ואת הקשרו בתוך חיון של יעקב. במובן זה הם חלק מן הביקורת הגבוהה של הטקסט ואינם נכללים בניתוח הספרותי שלו, הגם שהם לא מוצגים בפרק נפרד. באופן ברור הדבר עולה בכל הנוגע לבראשית ל 21 הנידון בעמודים 53–54. לדעת חיון, פסוק זה נכתב כרונולוגית לאחר בראשית לד וכהשלמה לסיפור. הפסוק מציג את לידת דינה שמהווה את עילת הסיפור בבראשית לד, ובכך מאפשר את הבנת פרטי הסיפור. באופן מעניין, ולמעשה מתוך אותה נקודת מוצא מתודולוגית, מערער חיון על ההנחה הרווחת ולפיה פסוקים 5–7 בבראשית מט משקפים את מסורת סיפור דינה: "שְׁמַעוֹן וְלֵוִי אֲחִים כָּלִי חָמָס מְכַרְתִּיהֶם. בְּסֹדֶם אֵל תָּבֹא נִפְשֵׁי בְקֹהֶלֶם אֵל תִּחַד כְּבִדִּי כִּי בְּאֶפְסֵם הָרְגוּ אִישׁ וּבְרִצְנָם עֶקְרוּ שׁוֹר. אֲרוֹר אֶפֶס כִּי עָז וְעִבְרָתָם כִּי קִשְׁתָּה אֶחְלָקֶם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיָצֶם בְּיִשְׂרָאֵל". הניתוח של הפסוקים בספר (עמודים 15, 40–41, 73–74) מלמד כי בשלב ראשון הפסוקים בבראשית מט כלל לא היו קשורים אל מסורת דינה. הקשר בין שני המקראות מאוחר, והוא נוצר על ידי תוספות לפסוקי הסיפור המקוריים של בראשית לד, המייצרות הפרדה בין קבוצת האחים לבין שמעון ולוי. התוספות הן

6. ראו לדוגמא: גרוסמן, יונתן. 2015. גלוי ומוצפן: על כמה מדרכי העיצוב של הסיפור המקראי. בני ברק: הוצאת הקיבוץ המאוחד. 364–368, המבהיר בכך את יתרונה של ההתייחסות המרחיבה כלפי אנלוגיות.

7. הגדרת התופעה לדוגמא אצל זקוביץ, יאיר. תשמ"ה. סיפור בבואה – מימד נוסף להערכת הדמויות בסיפור המקראי. תרביץ נד. 165–176.

8. הרחבה על תופעת הפולמוס הסמוי בסיפור דינה ובסיפור המקראי בכלל ראו: Amit, Yairah. 2000. *Hidden Polemics in the Biblical Narrative* (trans. J. Chipman). Leiden: Brill.

תולדה של הצורך לבאר מה הוא אותו אירוע שבשלו נענשו שמעון ולוי בקללתו של יעקב בערוב ימיו.⁹ מסורת זאת המייחסת לשמעון ולוי תפקיד ייחודי בסיפור דינה השתמרה בחלק מן הטקסטים הבתר מקראיים. בכך נחשפת תופעה ספרותית נוספת, שאינה מקבלת מקום נרחב בנוגע למסורת דינה: שימור של מסורות דחיות, או למצער מסורות שאינן מהוות את מרכז הסיפור, במסורות פרשניות מאוחרות.¹⁰ לדעת חיון לדוגמא, ההצגה של מעשה ראובן בבלהה כמעשה אונס, על בסיס ההשוואה לדינה, אינה מוצגת במפורש במקרא אך מקבלת ביטוי ברור בספר היובלים (עמודים 67, 123–124).

מבנה הספר, אשר כאמור, נע במעגלים הולכים ומתרחבים מן הסיפור בבראשית לד ועד לספרות הבתר מקראית, פוגם לטעמי ברושם של המגוון העשיר של התופעות הספרותיות הנבדלות, ובהדגשת טיבן השונה של הזיקות המוצגות בספר. בנוסף, מבנה הספר לא מדגיש את ההפרדה בין הדיון בטקסטים העומדים ביסודו של הסיפור בבראשית לד (כדוגמת סיפורי האישה-אחות), לבין אלה שעושים בו שימוש, ובכך מתערבים רבדים שונים של הדיון. ייתכן שבניית ספר על ציר התופעות הספרותיות הייתה שמה דגש רב יותר על התופעות ומאפשרת את הבלטתן. במבנה הנוכחי של הספר מושם דגש על תפוצתה של המסורת במקרא ומחוצה לו ונוצרת תחושה ברורה ומרשימה של אדוות הולכות ומתפשטות של מסורת סיפור דינה.

9. הרחבה של עמדה זאת והשלכתה ראו לדוגמא: פרנקל, דוד. תשע"ז. צורתו הסופית של סיפור אונס דינה לאור ביקורת הנוסח והעריכה. *שנתון לחקר המקרא והמזרח הקדום*. 13–57, בעיקר עמודים 21–26.
10. לדוגמא: זקוביץ, יאיר. 1981. עקבת יעקב, בתוך: ב"צ לוריא (עורך): *ספר ד"ר ברוך בן-יהודה*. תל-אביב: החברה לחקר המקרא בישראל. 121–144, בעיקר עמודים 123–124.